

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИТЯГНЕННЯ НОТАРІУСА ДО СЛУЖБОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

REGULATORY AND LEGAL PRINCIPLES OF HOLDING A NOTARY TO OFFICIAL LIABILITY

Федушко О.М., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

Встановлено, що визначення змісту нормативно-правових засад службової діяльності нотаріусів виходить із розуміння їх певної сукупності принципів, ідей, правил, світоглядних підходів та поглядів, концепцій, що мають бути покладені в основу регулювання відповідних правовідносин, встановлення способу створення або здійснення повноважень у сфері засвідчення юридичних фактів, характеристик об'єктів та суб'єктів. Акцентовано, що встановлення співвідношення категорій «основоположні засади» та «принципи» має відбуватися як ціле та частина. Підкреслено, що встановлення основоположних засад службової діяльності нотаріусів має ґрунтуватися на визначенні загальноправових принципів юридичної відповідальності. Акцентовано, що в чинному законодавстві України принципи юридичної відповідальності успішно межують із застосуванням галузевоправових принципів, принципів правової активності та свідомості, правової культури особи та нації. Основоположні нормативно-правові засади притягнення нотаріуса до службової відповідальності класифіковано на такі групи, як: за юридичним рівнем акту, що їх визначають – на конституційні та законодавчі; за сферами застосування – на принципи, що регулюють здійснення нотаріальної діяльності; принципи, що сприяють подоланню корупційних ризиків у нотаріальній діяльності; принципи, що реалізуються в межах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно; принципи, що реалізуються в межах державної реєстрації юридичних осіб, громадських об'єднань та фізичних осіб підприємців; принципи, що забезпечують функціонування ринку капіталу та організованих товарних ринків.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, службова відповідальність, нотаріус, нормативно-правове регулювання, правовий статус, інститут права.

It is established that the definition of the content of the regulatory and legal principles of the official activities of notaries proceeds from the understanding of their certain set of principles, ideas, rules, worldviews and views, concepts that should be the basis for regulating the relevant legal relations, establishing the method of creating or exercising powers in the field of certifying legal facts, characteristics of objects and subjects. It is emphasized that the establishment of the correlation of the categories of «fundamental principles» and «principles» should occur as a whole and a part. It is emphasized that the establishment of the fundamental principles of the official activities of notaries should be based on the definition of general legal principles of legal liability. It is emphasized that in the current legislation of Ukraine, the principles of legal liability successfully border on the application of industry-specific legal principles, principles of legal activity and consciousness, legal culture of the individual and the nation. The fundamental regulatory and legal principles of holding a notary to official liability are classified into the following groups: by the legal level of the act that determines them - into constitutional and legislative; by the areas of application - into principles that regulate the implementation of notarial activities; principles that contribute to overcoming corruption risks in notarial activities; principles that are implemented within the framework of state registration of real rights to real estate; principles that are implemented within the framework of state registration of legal entities, public associations and individual entrepreneurs; principles that ensure the functioning of the capital market and organized commodity markets.

Key words: administrative and legal status, official liability, notary, regulatory and legal regulation, legal status, institution of law.

Постановка проблеми. Визначення змісту нормативно-правових засад службової діяльності нотаріусів виходить із розуміння їх певної сукупності принципів, ідей, правил, світоглядних підходів та поглядів, концепцій, що мають бути покладені в основу регулювання відповідних правовідносин, встановлення способу створення або здійснення повноважень у сфері засвідчення юридичних фактів, характеристик об'єктів та суб'єктів [1].

Таким чином, встановлення співвідношення категорій «основоположні засади» та «принципи» має відбуватися як ціле та частина [2, с. 124–132].

Основоположними засадами права є певна сукупність принципів-підходів та спеціальних галузевих принципів, а також ідей, концепцій, правил, звичаїв, що здатні у найбільш ефективний спосіб забезпечити належне регулювання відповідної сфери суспільних правовідносин [3, с. 224-229; 4].

При цьому варто акцентувати, що проведення відмежування таких категорій як «основоположні засади» та «принципи» правового регулювання швидше має теоретичну цінність; з точки зору практики правозастосування така цінність втрачається і зводиться до їх синонімічного тлумачення.

Стан наукової розробки проблеми. Окремі загально-теоретичні питання встановлення статусу нотаріусу при здійсненні функцій держави розглядалися у наукових розробках таких вчених, як О. Бакумов, В.Бевзенко, І. Бернацька, К. Білько, І. Бойко, С. Василів, О. Сорочкіна та ін.

Метою наукової статті є здійснення характеристики адміністративно-правового статусу державних та приватних нотаріусів.

Виклад основного матеріалу. Встановлення основоположних засад службової діяльності нотаріусів має ґрунтуватися на визначенні загальноправових принципів юридичної відповідальності [5, с. 403-411]. Очевидно в чинному законодавстві принципи юридичної відповідальності успішно межують із застосуванням галузевоправових принципів, принципів правової активності та свідомості, правової культури особи та нації [6, с. 142-164].

Галузевоправові принципи права як певні основоположні засади визначаються у відповідних актах чинного законодавства, формують в результаті правозастосування та здійснення функцій судового контролю [7, с. 24-31; 8, с. 252-255].

Нормативна невизначеність того чи іншого принципу не призводить до неможливості його застосування як суспільного регулятора тієї чи іншої групи суспільних відносин Л. Єфіменко звертає увагу на те, що відсутність прямої вказівки в законі на існування певного принципу або відсутність його явних ознак у правових нормах не свідчить автоматично про його неіснування. Різноманітність підходів до пізнання правової дійсності дозволяє виявити як нові, так і раніше забуті ідеї права, які можуть відобразити певні моделі правової поведінки. Будь-яка правова ідея набуває статусу принципу лише тоді, коли вона знаходить своє відображення в правових нормах. Таким чином,

законодавча база є гарантією того, що ідея стає практично застосовуваною. Досягнення компромісного сприйняття конкретного принципу сприяє його ефективному впровадженню, адже саме завдяки цьому забезпечується його практичне втілення та отримання відповідних правових наслідків. Введення нового принципу до правової системи має здійснюватися з обережністю. За відсутності нормативно-правового або договірного регулювання певних відносин, принципи можуть виконувати функцію регулятора, тому їхнє впровадження повинно бути ретельно обґрунтованим. Таким чином, Л. Єфіменко підкреслює, що законодавча прямота не є єдиним критерієм існування принципу – важливим є те, як правова ідея інтегрується у систему правових норм і як забезпечує регуляторну функцію в суспільстві [9].

Отже, основоположними нормативно-правовими засадами службової відповідальності нотаріусів є сукупність положень чинного законодавства України, звичаїв та ідей, правової доктрини, що дозволяють за умови їх належної реалізації забезпечити ефективність дії механізму здійснення задач та функцій із посвідчення права, а також фактів, що мають юридичне значення.

Основоположні засади юридичної відповідальності закріплюються виключно законами України. Пошук відповідей на встановлення основоположних засад службової відповідальності нотаріусів необхідно шукати відтак у нормах Конституції України, КУпАП, КК України, ЦК України, КЗпП України, а також у ряді законодавчих актів України, зокрема, у: Законі України «Про нотаріат», Законі України «Про запобігання корупції», Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», Законі України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»¹, «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [10].

Таким, що протирічить п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України є встановлення у Правила професійної етики нотаріусів України окремого розділу щодо визначення порядку застосування службової відповідальності таких осіб. Зокрема, у розділі XXII «Відповідальність за порушення цих Правил» визначено, що «за невиконання або порушення цих Правил до нотаріуса застосовується один з таких заходів стягнення:

зауваження;

попередження;

направлення Нотаріальною палатою України подання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом цих Правил» [11].

При цьому Правила професійної етики нотаріусів України, було затверджено наказом Міністерства юстиції України від 7 червня 2021 року № 2039/5, що є підзаконним нормативно-правовим актом, і не може згідно із п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначати підстави службової відповідальності нотаріусів.

Основоположні нормативно-правові засади притягнення нотаріуса до службової відповідальності можуть бути класифіковано на такі групи, як: за юридичним рівнем акту, що їх визначають – на конституційні та законодавчі; за сферами застосування – на принципи, що регулюють здійснення нотаріальної діяльності; принципи, що сприяють подоланню корупційних ризиків у нотаріальній діяльності; принципи, що реалізуються в межах державної

реєстрації речових прав на нерухоме майно; принципи, що реалізуються в межах державної реєстрації юридичних осіб, громадських об'єднань та фізичних осіб підприємців; принципи, що забезпечують функціонування ринку капіталу та організованих товарних ринків.

Варто зазначити, що у наукових публікаціях поряд із існуванням підходів щодо поділу принципів на загальноправові та спеціальноправові (галузеві), виділяються підходи, в межах яких принципи поділяються на загальносоціальні принципи та спеціально-юридичні. І виділення загальносоціальних принципів юридичної відповідальності свідчить про віднесення до такої групи не лише загальноправових принципів, але і основоположних моральних засад суспільства [12, с. 20-23].

Цікавим є те, що ряд вчених у здійсненні класифікації принципів нотаріальної діяльності говорять про необхідність засвідчення формування нотаріального права в цілому [13], що вважається певною мірою передчасним.

Принципи юридичної відповідальності мають значну практичну цінність, оскільки вони виконують кілька важливих функцій у правовій системі, що полягають у: вдосконаленні законодавства (вони спрямовані на розвиток і покращення нормативно-правових актів, що регулюють юридичну відповідальність); регулюванні правовідносин (визначають порядок притягнення до відповідальності та особливості правозастосування у випадках правопорушень); подоланні прогалин у праві і слугують орієнтиром для правозастосовчих органів, допомагаючи ухвалювати рішення в ситуаціях, коли законодавство не містить прямих норм; ефективність державно-владного примусу, що полягає у забезпеченні справедливості і пропорційності відповідальності, сприяючи досягненню цілей покарання та запобігання правопорушенням; гарантуванні прав і свобод людини, що сприяє запобіганню свавільного застосування юридичної відповідальності, забезпечуючи її справедливість, законність і обґрунтованість.

Таким чином, визначальна роль принципів юридичної відповідальності полягає в їхньому забезпеченні законності, справедливості та захисту прав особи, що є ключовими елементами правової держави [14, с. 403–411; 15, с. 830–833].

В науковій літературі неоднозначне розуміння принципів юридичної відповідальності зумовлено кількома факторами: об'єктивно-суб'єктивний характер категорії «принцип» (визначення принципу значною мірою залежить від правосвідомості дослідника та спрямованості самого дослідження, що означає, що кожен автор може інтерпретувати принципи по-різному, враховуючи як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти); історичний розвиток поняття, що пов'язується із визначенням принципу протягом тривалого часу, а його зміст змінювався відповідно до трансформацій у суспільстві та змін наукового світогляду; різноманітність підходів до розуміння юридичної відповідальності. Отже, неоднозначність визначення принципів юридичної відповідальності відображає як складність самої категорії «принцип», так і динамічний розвиток правової науки та суспільних відносин [16, с. 830-833].

Висновок. Визначення змісту нормативно-правових засад службової діяльності нотаріусів виходить із розуміння їх певної сукупності принципів, ідей, правил, світоглядних підходів та поглядів, концепцій, що мають бути покладені в основу регулювання відповідних правовідносин, встановлення способу створення або здійснення повноважень у сфері засвідчення юридичних фактів, характеристик об'єктів та суб'єктів.

Встановлення співвідношення категорій «основоположні засади» та «принципи» має відбуватися як ціле та частина.

Встановлення основоположних засад службової діяльності нотаріусів має ґрунтуватися на визначенні загаль-

¹ Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1255-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#Text>

ноправових принципів юридичної відповідальності. В чинному законодавстві України принципи юридичної відповідальності успішно межують із застосуванням галузевоправових принципів, принципів правової активності та свідомості, правової культури особи та нації.

Основоположні нормативно-правові засади притягнення нотаріуса до службової відповідальності класифіковано на такі групи, як: за юридичним рівнем акту, що їх визначають – на конституційні та законодавчі; за сферами

застосування – на принципи, що регулюють здійснення нотаріальної діяльності; принципи, що сприяють подоланню корупційних ризиків у нотаріальній діяльності; принципи, що реалізуються в межах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно; принципи, що реалізуються в межах державної реєстрації юридичних осіб, громадських об'єднань та фізичних осіб підприємців; принципи, що забезпечують функціонування ринку капіталу та організованих товарних ринків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua/index.php>
2. Білько К. Адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 206 с.
3. Подкопаєв С. До питання про модернізацію засад (принципів) організації та діяльності прокуратури в Україні. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2020. № 25. С. 224–229.
4. Лєгеа Ю.О. Система дисциплінарних стягнень як гарантія забезпечення службово-трудової дисципліни. *Право України*. 2023. №12. С. 29-38
5. Колюка М. Поняття та принципи юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 403–411.
6. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142–164.
7. Каленіченко Л. Поняття та види принципів юридичної відповідальності. *Право і Безпека*. 2017. № 1. С. 24–31.
8. Крестовська Н., Матвеева Л. Теорія держави і права: підручник; практикум; тести. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 584 с.
9. Єфіменко Л. Принципи та функції нотаріальної охорони цивільних прав та інтересів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 36-43.
10. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1255-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#Text>
11. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
12. Правила професійної етики нотаріусів України: затверджено наказом Міністерства юстиції України від 7 червня 2021 року № 2039/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text>
13. Задніпряна М. Сучасні аспекти та критерії поділу принципів юридичної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 20–23.
14. Долинська М. Основні принципи українського нотаріального права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2012. Вип. 1. С. 99–108
15. Колюка М. Поняття та принципи юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 403–411
16. Подковенко Т., Павелко Л. Принципи юридичної відповідальності: загальнотеоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2015. № 2(6). С. 830–833.